

”Det kommer att bli ett jävla liv!” – en historisk reflektion över språkens och språklärarnas situation

Sölve Ohlander

Under Språklärarnas riksförbunds språkdagar Uppdrag språk! i Uppsala 6–7 mars hölls en paneldiskussion om möjligheter och villkor för språken i skolan, och om hur villkor kan skapas som möjliggör för språklärarna att genomföra sitt uppdrag. Deltagare i debatten var Peter Egardt, landshövding i Uppsala län, Anna Ekström, generaldirektör för Skolverket, Robert Fahlgren, 2:e vice ordförande för Lärarförbundet, Aida Hadzialic, gymnasie- och kunskapslyftsminister, Bo Jansson, ordförande för Lärarnas riksförbund och Helena von Schantz, ordförande för Språklärarnas riksförbund. Moderator var Sölve Ohlander, professor emeritus i engelska. I sitt inledningsanförande reflekterade moderatören kring de förändringar han under sin karriär sett i lärarnas och språkundervisningens ställning i den allmänna debatten, men också om hur innehållet i diskussionen kring språkundervisning kommit att ändras. Här följer en skriftlig version av detta anförande.

Temat för dagens paneldiskussion har, som brukligt i sådana här sammanhang, en vid och allmän prägel: ”Språken och språklärarna idag. Villkor och möjligheter.” Men utgångspunkten är förstås språkens och språklärarnas situation i Sverige snarare än världen i stort. Samtidigt inbjuder det lilla ordet ”idag” till några korta historiska reflektioner som bakgrund till läget i början av det nya millenniet.

Alla vi som dessa två dagar samlats här i Uppsala under den lätt hetsande rubriken ”Uppdrag språk!” är länkade till en lång språkpedagogisk tradition. För att åskådliggöra och konkretisera detta har jag tagit med mig en av mina absoluta favoritböcker, med den maffiga titeln *25 Centuries of Language Teaching. 500 BC-1969*. På knappt 500 sidor, med breda penseldrag, ger författaren, Louis G. Kelly, en läsvärd och tankeväckande exposé över språk-

undervisningens historia – stora idéhistoriska svep över återkommande teman och tvisteämnen: Vilka språk: klassiska – moderna? Vilka syften: praktisk språkförmåga – litterära/kulturella mål? Vilken metodik: grammatik/översättning – olika varianter av ”natur/direktmetod”? Osv.

Kellys bok, i mitt tycke ”a smashing read”, borde vara obligatorisk läsning i all språkläro-utbildning, där ett historiskt medvetande inte alltid varit högprioriterat. Den slutar visserligen före den kommunikativa rörelsens genombrott under det senare 1900-talet, men fortfarande gäller i mångt och mycket Kellys lägesbeskrivning efter 2500 år: ”Nobody really knows what is new or what is old in present-day teaching procedures.” En sak är däremot säker: det har ständigt uppstått animerade – eller snarare passionerade – diskussioner kring språk och språkundervisning.

Låt oss göra ett jätteskutt från begynnelsen fram till det sena 1800-talet. Vid denna tid kunde man läsa, i *Pedagogisk tidskrift* (1889), att ”näst sedlighetsfrågan ingen praktisk-pedagogisk fråga f.n. föreligger som kan i vikt jämföras med frågan om en rätt anordning af språkundervisningen.” Sedlighetsfrågan som praktisk-pedagogisk fråga, jaha? Här har vi i alla fall ett närmast övertydligt mått på språkundervisningens förmåga att uppröra sinne- na, vid denna tid påeldad av den internationella s.k. reformrörelsens kritik – ”Der Sprachunterricht muss umkehren!” (publicerad av Wilhelm Viëtor 1882 under pseudonymen *Quousque Tandem*) – av undervisningen i moderna språk, nedärvd från månghundraåriga traditioner inom de klassiska språken.

Själv är jag gammal nog att ha livliga hågkomster av den stora och långvariga språkpedagogiska debatten i Sverige 1969–70. Särskilt drar jag mig till minnes ett tillfälle, kanske 1968, då jag som ung doktorand besökte min handledare, den legendariske göteborgsprofessorn i engelska Alvar Ellegård (1919–2008). Denne märklige man hade renässansmänniskans syn på allt mänskligt (liksom mycket annat): intet var honom främmande, i synnerhet inte lingvistik (han introducerade bl.a. Noam Chomskys tankar i Sverige) eller språkpedagogik i vid mening. Hursomhelst, vid detta möte, som ägde rum i hans saltstänkta hus ute på just Saltholmen i Göteborg, berättade Alvar att han dagen därpå skulle resa till Stockholm i ett angeläget ärende. Vid ett inplanerat möte med dåvarande Skolöverstyrelsen (SÖ) avsåg han att, på såväl lingvistiska som pedagogisk-empiriska grunder, inleda ett frontalangrepp mot den av SÖ anbefallda, detaljstyrda

Alvar Ellegård

”direktmetoden” vid undervisningen i främmande språk. Med belåten min konstaterade Alvar: ”Det kommer att bli ett jävla liv!”

Det blev ett jävla liv. Under nästan två års tid rasade en kontinuerlig offentlig debatt, inte minst på de stora tidningarnas kultursidor, där ”alla” deltog.

”Nobody really knows what is new or what is old in present-day teachingprocedures.”

Men vad handlade debatten egentligen om? Språkens betydelse för individ och samhälle? Språkämnens ställning i den svenska skolan? Ingalunda. I stället låg fokus, som jag redan

antytt, på metodiksidan, särskilt på grammatikens och ”modersmålet” (= svenskans) roll i undervisningen. Det var med andra ord ett slags *intern* debatt, inom språkämnens ram. Språkens – och språklärarnas – ställning diskuterades däremot inte. Den var varken ifrågasatt eller hotad: de främmande språkens status som undervisningsämnen var grundmurad. Det var mot den bakgrunden som man med liv och lust kunde ge sig hän åt det häftiga meningsutbytet om hur man bäst undervisade i engelska, tyska, franska eller spanska. (Se t. ex. Alvar Ellegård & Ebbe Lindell: *Direkt eller insikt?*, 1970.)

I ljuset av språkdebatten 1969–70 ter sig dagens situation helt annorlunda. Glöden för metodfrågorna har falnat, om än inte helt slocknat. Annat har trätt i förgrunden. Den tidigare samsynen om språkens självklara ställning i den svenska skolan är som bortblåst. Vad det nu primärt handlar om är i stället språkens och språklärarnas försämrade ställning i skolan, en fråga som måste ses i relation till hur språkkunskaper – förutom i engelska – i praktiken snarare än i festtal värderas i dagens svenska samhälle. Diskussionen får därmed en mer utåtriktad och politisk prägel än språkdebatten 1969-70. Det är mer som står på spel.

Om detta borde det, för att återknyta till Alvar Ellegård och den av honom initierade dåtida debatten, ånyo bli ”ett jävla liv” – en mycket mer *offentlig* diskussion än hittills kring dagens syn på skolans språkundervisning. Bland de övergripande frågor som pockar på uppmärksamhet finns bl.a. följande: Vilka omständigheter och överväganden har lett fram till dagens krisartade situation för språken i stort (utom engelska), liksom för språklärarna? Vad kan – och vill – man göra åt saken i form av politiska beslut?

Sådana övergripande frågor är relaterade till ett spektrum av mer specifika frågor, t. ex.: Vad har det frivilliga språkvalet i grundskolan – i praktiken en sorts negativ särbehandling i förhållande till andra ämnen – inneburit för språkens ställning? I vilken grad har engelskans dominans som världens lingua franca kommit att påverka synen på andra språk – i skolan, i samhället, i det allmänna medvetandet? Hur kan en del mytiska men envetna förställningar om språkstudier som särskilt arbetskrävande (”tragglaglosor och grammatik”) bäst motverkas? Vilka blir konsekvenserna för Sverige –

nationellt och globalt – om dagens situation tillåts fortsätta?

Här någonstans kan vår paneldiskussion ta sitt avstamp. Att det finns en rad goda skäl till en bredare utbildningspolitisk diskussion kring ”Språken och språklärarna idag” är uppenbart. En mer ingående och allsidig belysning av området är inte bara angelägen. Den är nödvändig för att något ska hända – och inte minst för att Sverige ska kunna leva upp till EU:s mål att alla medborgare i unionen från tidig ålder ska lära sig minst två främmande språk.

”Det kommer att bli ett jävla liv!”

SÖLVE OHLANDER är professor emeritus i engelska, med ett långvarigt intresse för språkpedagogiska frågor. Han är även författare till böcker i allmän och engelsk grammatik och har dessutom ägnat sig åt forskning kring såväl Evert Taubes språk som ”fotbollsspråket” – världens mest utbredda specialspråk.

